Sygn. akt I CSK 205/08

WYROK
W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 17 grudnia 2008 r.

Sąd Najwyższy w składzie :

SSN Gerard Bieniek (przewodniczący)
SSN Irena Gromska-Szuster
SSN Henryk Pietrzkowski (sprawozdawca)

w sprawie z powództwa Skarbu Państwa reprezentowanego przez Naczelnika Pierwszego Urzędu Skarbowego W.
przeciwko B. Bank S.A. z siedzibą w W.
o zapłatę,
po rozpoznaniu na rozprawie w Izbie Cywilnej w dniu 17 grudnia 2008 r.,
skargi kasacyjnej strony pozwanej
od wyroku Sądu Apelacyjnego
z dnia 10 stycznia 2008 r.,

oddala skargę kasacyjną i zasądza od strony pozwanej na rzecz strony powodowej kwotę 1.800 (jeden tysiąc osiemset) złotych tytułem zwrotu kosztów postępowania kasacyjnego.

Uzasadnienie

Sąd Apelacyjny wyrokiem z dnia 10 stycznia 2008 r. zmienił wyrok Sądu Okręgowego z dnia 18 kwietnia 2007 r., na podstawie którego powództwo zostało oddalone i zasądził – przyjmując 50 % przyczynienie strony powodowej do powstania szkody – kwotę 195 151,00 zł. z ustawowymi odsetkami od dnia 8 września 2004 r. tytułem odszkodowania za szkodę wyrządzoną wskutek nienależytego wykonania przelewu kwoty 380 122 zł.

Według dokonanych ustaleń powodowy Skarb Państwa – reprezentowany przez Naczelnika Pierwszego Urzędu Skarbowego W., na podstawie – jak się okazało – sfałszowanego zgłoszenia aktualizującego NIP podatnika, którym była spółka z o.o. L. I., dokonanego przez osobę posługującą się sfałszowanym dowodem osobistym, zmienił w swoich systemach informatycznych numer rachunku tej spółki, mimo że zgłoszenie aktualizacyjne i dołączone do niego zaświadczenie banku o otwarciu rachunku zawierało szereg nieścisłości. Rachunek o numerze wskazanym stronie powodowej w fałszywym zgłoszeniu, prowadzony był w pozwanym Banku na rzecz A. L., który okazał się postacią fikcyjną.

Strona powodowa w dniu 5 lipca 2004 r. zleciła Narodowemu Bankowi Polskiemu (NBP), w którym posiadała własny rachunek bankowy, dokonanie przelewu kwoty 380 122 zł na rzecz spółki „L. I.", podając nowy (fałszywy) rachunek prowadzony w pozwanym Banku. Strona pozwana, jako bank beneficjenta przelewu zaksięgowała tę kwotę na podanym numerze rachunku, mimo że rachunek ten prowadzony był nie dla spółki „L. I.", lecz dla wspomnianej postaci fikcyjnej tj. A. L., a następnie kwoty te – zgodnie z poleceniem - przelała na rachunek prowadzony w innym banku. Po stwierdzeniu, że polecenie przelewu zostało zrealizowane na rzecz fikcyjnej osoby, nie zaś na rzecz spółki „L. I.", strona powodowa spowodowała przelanie na rzecz tej spółki kwoty 380 122 zł powiększonej o należne odsetki za opóźnienie, łącznie kwoty 390 302 zł, stanowiącej wysokość odszkodowania dochodzonego w sprawie.

Sąd Apelacyjny stwierdził, że wprawdzie na stronę pozwaną, jako bank beneficjenta przelewu, żaden przepis, także prawa bankowego, nie nakłada obowiązku sprawdzenia zgodności numeru rachunku i nazwy beneficjenta

przelewu, tym niemniej uznał, że obowiązek taki wynika z przepisów art. 354 § 1 i art. 355 k.c., które stanowią, że dłużnik powinien wykonać zobowiązanie zgodnie z jego treścią, a ponadto w sposób odpowiadający jego celowi społeczno-gospodarczemu, działając z należytą starannością. W przypadku strony pozwanej prowadzącej działalność gospodarczą staranność tę określa się przy uwzględnieniu zawodowego charakteru tej działalności. Sąd Apelacyjny uznał, że naruszenie obowiązku wynikającego z art. 354 § 1 k.c. powoduje, że za wyrządzoną szkodę strona pozwana odpowiada na podstawie art. 64 ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. Prawo bankowe, dalej jako „prawo bankowe" (tekst jedn. Dz.U. z 2002 r. Nr 72, poz. 665 ze zm.). W ocenie tego Sądu strona powodowa, podając niewłaściwy numer rachunku bankowego na skutek niesprawdzenia numeru rachunku z nazwą beneficjenta przelewu, przyczyniła się do powstania szkody w takim samym stopniu jak strona pozwana. Z tych względów odszkodowanie ograniczone zostało do połowy żądanej kwoty.

Skarga kasacyjna strony pozwanej oparta została na podstawie naruszenia art. 354 § 1 i art. 355 k.c., a także art. 375 § 1 k.c. w zw. z art. 64 prawa bankowego przez ich błędną wykładnię i w konsekwencji niewłaściwe zastosowanie. Zdaniem skarżącego banku Sąd Apelacyjny bezzasadnie uznał, że był on zobowiązany do sprawdzenia zgodności numeru rachunku bankowego z nazwą beneficjenta przelewu, oraz, że nie mógł, jako dłużnik solidarny w rozumieniu art. 64 prawa bankowego, powoływać się skutecznie na zarzuty przysługujące z umowy łączącej NBP ze stroną powodową, w której wyłączona została odpowiedzialność tego banku za skutki wynikające z realizacji zlecenia płatniczego zawierającego błędny numer rachunku wierzyciela.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Zarzuty sformułowane w skardze wymagają odniesienia się do trzech kwestii: czy pozwany bank miał obowiązek sprawdzenia prawidłowości oznaczenia beneficjenta polecenia przelewu, tylko bowiem przy uznaniu, że obowiązek taki istnieje można pozwanemu bankowi przypisać odpowiedzialność za powstałą szkodę, jaka jest podstawa materialnoprawna jego odpowiedzialności (jej reżim) za szkodę powstałą w okolicznościach ustalonych w sprawie oraz czy będąc z mocy

art. 65 prawa bankowego dłużnikiem solidarnym mógł skorzystać z zarzutu, jaki przysługiwał NBP.

Udzielając odpowiedzi na te pytania zauważyć należy, że strona pozwana, będąc uczestnikiem procedury rozliczeniowej wywołanej złożonym przez stronę powodową poleceniem przelewu, była wyłącznie podmiotem pośredniczącym w przeprowadzeniu rozliczenia. Przed zmianą art. 64 prawa bankowego - dokonaną ustawą z dnia 1 kwietnia 2004 r. o zmianie ustawy Prawo bankowe oraz o zmianie innych ustaw (Dz. U. Nr 91, poz. 870), która weszła w życie w dniu 1 maja 2004 r. – przepis ten stanowił, że: „Jeżeli polecenie przeprowadzenia rozliczenia pieniężnego złożone przez posiadacza rachunku bankowego jest wykonywane przez kilka banków, każdy z tych banków ponosi wraz z pozostałymi solidarną odpowiedzialność wobec posiadacza rachunku za szkody spowodowane niewykonaniem lub nienależytym wykonaniem polecenia. Wolny od odpowiedzialności jest bank, który udowodni, że szkoda nie powstała z jego winy.” W okresie obowiązywania art. 64 prawa bankowego w przytoczonym brzmieniu przedstawiciele nauki oceniali sytuację prawną takich podmiotów w ramach konstrukcji przekazu (art. 921^1 – 925^5 k.c.), także w oparciu o przepisy o zleceniu (art. 734 i nast. k.c.), prezentowane były również koncepcje tzw. umowy ze skutkiem ochronnym wobec osoby trzeciej (posiadacza rachunku zlecającego rozliczenie) oraz tzw. umowy sieciowej. Według kolejnej koncepcji podmiotom „pośredniczącym” w przeprowadzeniu rozliczeń przypisywano rolę podwykonawców zobowiązania obciążającego bank względem posiadacza rachunku (art. 474 k.c.).

Po zmianie art. 64 prawa bankowego polegającej na wykreśleniu zdania drugiego tego przepisu, reżim odpowiedzialności banku uczestniczącego w cyklu rozliczeniowym za niewykonanie bądź nienależyte wykonanie zobowiązania polegającego na zrealizowaniu polecenia przelewu ma inny charakter. Już nie jest to odpowiedzialność oparta na zasadzie winy (stracił na aktualności wyrok Sądu Najwyższego z dnia 19 marca 2004 r., IV CK 158/03, OSNC 2005, nr 3, poz. 54).

Przyjąć należy, że jest to szczególny przypadek odpowiedzialności tzw. ustawowej (*ex lege*). Odpowiedzialność banków pośredniczących w rozliczeniu nie jest pochodną odpowiedzialności pierwszego banku, lecz odpowiedzialnością

„samoistną” wynikającą bezpośrednio z przepisu ustawy. Przepis art. 64 prawa bankowego odnosi się do każdego banku uczestniczącego w cyklu rozliczeniowym. Jest to zatem reżim szczególny w tym sensie, że jedyną i samodzielną podstawą prawną odpowiedzialności za szkodę wyrządzoną wskutek niezrealizowania polecenia przelewu jest art. 64 prawa bankowego. Odpowiedzialność banków uczestniczących w procesie uruchomionym poleceniem przelewu jest odpowiedzialnością typu gwarancyjnego, zapewniającą w sposób szczególny i szeroki ochronę klientów banku. Ustawodawca obciążył wszystkie banki uczestniczące w cyklu rozliczeniowym solidarną odpowiedzialnością wobec klienta za pełne zrealizowanie tego cyklu. Ta swoista regulacja stanowi realizację dyrektywy Unii Europejskiej nr 97/5/WE z dnia 27 stycznia 1997 r. w sprawie transgranicznych przelewów bankowych (Dz. Urz.WE L 43 z 14 lutego 1997 r.), w której uwolnienie się banku od odpowiedzialności za szkodę wyrządzoną wskutek nienależytego wykonania obowiązków związanych z realizacją przelewu, przewidziane zostało tylko w sytuacji zaistnienia siły wyższej zdefiniowanej w art. 4 ust. 6 dyrektywy 90/3114/EWG z dnia 13 czerwca 1990 r. w sprawie grupowych podróży, wczasów i wycieczek (Dz.U.L.158 z dnia 23 czerwca 1990, s. 59). Nie jest to zatem ani odpowiedzialność kontraktowa (posiadacza rachunku nie łączy z bankiem pośredniczącym żadna umowa), ani deliktowa oparta na zasadzie ryzyka, co sugerowała strona skarżąca. Poszerzenie zakresu przyczyn egzoneracyjnych poprzez zastosowanie - przy określaniu granic odpowiedzialności banków - przepisów kodeksu cywilnego regulujących odpowiedzialność deliktową na zasadzie ryzyka, osłabiłoby funkcję ochronną art. 64 prawa bankowego w nowym brzmieniu, jaką ma ten przepis spełniać w stosunku do klientów banków. Skreślenie zdania drugiego art. 64 Pr. bank. miało na celu ułatwienie, nie zaś utrudnienie klientom banku dochodzenia odszkodowania.

Samo złożenie polecenia przelewu (art. 63c prawa bankowego) zawiera w sobie nie tylko dyspozycję obciążenia oznaczoną kwotą posiadacza rachunku, ale także dyspozycję uznania tą kwotą rachunku wierzyciela, nawet przez inny bank prowadzący rachunek. Osoba składająca polecenie przelewu nie ma żadnego wpływu na dokonanie określonych wewnętrznych czynności bankowych przez bank, stąd ewentualne ryzyko w tym zakresie nie powinno jej obciążać.

Cel społeczno-gospodarczy zobowiązania wynikającego z realizacji polecenia przelewu zostaje osiągnięty, jeżeli pieniądze z rachunku zlecającego dokonanie przelewu znajdą się na rachunku bankowym beneficjenta polecenia przelewu. Aby tak się mogło stać, każdy bank uczestniczący w wykonaniu polecenia przelewu zobowiązany jest do sprawdzenia prawidłowości oznaczenia beneficjenta polecenia przelewu. Zarówno bank zleceniodawcy, jak i bank beneficjenta zobowiązane są do realizacji polecenia przelewu zgodnie z jego treścią. W razie stwierdzenia niezgodności w treści polecenia przelewu bank nie powinien go realizować. Bank zleceniodawcy powinien zwrócić się do zleceniodawcy o dodatkowe wyjaśnienia i dopiero po ich uzyskaniu wykonać polecenie przelewu. Jeżeli bank tego zaniecha, naraża się na odpowiedzialność odszkodowawczą w stosunku do zleceniodawcy. Jeżeli niezgodność oznaczenia beneficjenta z podanym numerem rachunku bankowego stwierdzi bank beneficjenta, powinien zwrócić się o wyjaśnienia do banku zleceniodawcy, a w braku odpowiedniego wyjaśnienia obowiązany jest odmówić realizacji polecenia przelewu. I w tym wypadku zaniechanie banku beneficjenta może prowadzić do jego odpowiedzialności odszkodowawczej.

Wszystkie zatem banki uczestniczące w przeprowadzeniu rozliczenia obciążone są obowiązkiem sprawdzenia zgodności oznaczenia beneficjenta polecenia przelewu. Dotyczy to szczególnie banku beneficjenta przelewu, bowiem jedynie prawidłowa jego identyfikacja pozwala temu bankowi zrealizować zobowiązanie do dokonania odpowiedniego wpisu przelanej kwoty na właściwym rachunku. Bank ten spośród wszystkich banków uczestniczących w realizacji polecenia przelewu ma największe możliwości stwierdzenia, że podany numer rachunku bankowego nie należy do osoby, wskazanej jako beneficjent przelewu.

Sąd Apelacyjny obowiązek sprawdzenia zgodności numeru rachunku i nazwy beneficjenta przelewu zasadnie wywiódł z ogólnych kodeksowych zasad wykonywania zobowiązań określonych w art. 354 § 1 i art. 355 k.c. Strona pozwana zaniedbując sprawdzenia numeru rachunku i nazwy beneficjenta polecenia przelewu nie wykonała zobowiązania w sposób odpowiadający jego celowi społeczno-gospodarczemu. Z tego zaniedbania powstała szkoda, za którą ponosi

odpowiedzialność na podstawie art. 64 prawa bankowego. Zarzut naruszenia wymienionych przepisów należało zatem uznać za bezzasadny.

Przepis art. 64 prawa bankowego, jako mający na celu ochronę klientów banków, ma charakter *iuris cogentis.* Odpowiedzialności opartej na art. 64 prawa bankowego nie można więc wyłączyć lub ograniczyć. Okoliczność, że w umowie łączącej NBP ze stroną powodową została wyłączona odpowiedzialność tego banku za skutki wynikające z realizacji zlecenia płatniczego zawierającego błędny numer rachunku wierzyciela, jest bez znaczenia. Takie postanowienie kwalifikować należy jako sprzeczne z bezwzględnie obowiązującym prawem, a w stosunkach konsumenckich także jako niedozwolone postanowienie umowne określone w art. 385^3 pkt 2 k.c. Gdyby zatem zarzut wynikający z takiego postanowienia umownego został uznany – zważywszy na sposób powstania lub treść zobowiązania - za wspólny, strona pozwana, jako dłużnik solidarny, nie mogłaby skutecznie z niego skorzystać. Podniesiony w skardze kasacyjnej zarzut naruszenia art. 375 § 1 k.c. przez jego niezastosowanie należało zatem także ocenić za bezzasadny.

Z przytoczonych względów należało orzec, jak w sentencji wyroku (art. 398^{14} k.p.c. oraz art. 98 § 1 i 2 w zw. z art. 391 § 2 i art. 398^{21} k.p.c.).